

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3439

№ 3 (2024)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

KZ46VP400029271

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

<https://doi.org/10.48081/CMBK6002>

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., *доктор PhD,*

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Турлыбекова А. М., *к.и.н., ассоц. профессор*

Редакция алкасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	<i>д.полит.н., профессор;</i>
Алтыбасарова М. А.,	<i>к.полит.н., доцент;</i>
Ветренко И. А.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия);</i>
Шашкова Я. Ю.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия)</i>
Дронзина Т. А.,	<i>д.полит.н., профессор (София, Болгария)</i>
Абдикакимов М. Т.,	<i>доктор PhD</i>
Ермаханова С. А.,	<i>к.социол.н.</i>
Сағиқызы А.,	<i>д.филол.н., профессор;</i>
Кожамжарова М. Ж.,	<i>к.филол.н.</i>
Ахметова Г. Г.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Уызбасва А. А.,	<i>доктор PhD;</i>
Аубакирова С. С.,	<i>доктор PhD</i>
Альмуханов С. Х.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Кадыралиева А. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Манасова М. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Ахмеджанова Г. Б.,	<i>д.ю.н., профессор;</i>
Олжабаев Б. Х.,	<i>к.ю.н., ассоц. профессор;</i>
Ишеков К. А.,	<i>д.ю.н., профессор (Россия);</i>
Таштемханова Р. М.,	<i>д.и.н., профессор;</i>
Азербайев А. Д.,	<i>доктор PhD;</i>
Шокубаева З. Ж.	<i>(тех. редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

«ФИЛОСОФИЯ» СЕКЦИЯСЫ

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/FCUH5231>***Б. Т. Ахмет**

Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

*e-mail: bekbolatahmet271@gmail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3909-6130>

**ҚАЗІРГІ ФИЛОСОФИЯДАҒЫ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛИЗМНІҢ
ӨЗЕКТІЛІГІ: КАНТТАН МЕРЛО-ПОНТИГЕ ДЕЙІНГІ
КӨЗҚАРАСТАРДЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ**

Бұл мақалада қазіргі философияда трансцендентализмнің өзектілігі және оның Канттан бастап Мерло-Понтиге дейінгі эволюциясы қарастырылады. Мақалада философия тарихындағы осы ағымның теориялық негіздері, оның дамуына әсер еткен негізгі идеялар мен концепциялар талданады. Канттың трансценденталды идеализмімен басталған философиялық бағыттың Гуссерльдің феноменологиясы мен Мерло-Понтидің сезімдік дене теориясы арқылы қалай тереңдегені сипатталады. Сонымен қатар, трансцендентализмнің қазіргі заманғы ғылым мен философиядағы орны көрсетіліп, оның адамның танымдық мүмкіндіктерін зерттеудегі маңыздылығы ашылады.

Мақалада трансцендентализмнің негізгі аспектілері, атап айтқанда, оның танымдық құрылымдарды түсінудегі ролі, субъективтілік пен объективтілік арасындағы байланыстарды зерттеудегі орны, сондай-ақ, тәжірибе мен қабылдауды философиялық тұрғыда қайта түсіндіру тәсілдері талданады. Ральф Уолдо Эмерсон мен Генри Дэвид Торо сияқты ойшылдар табиғаттың адамға рухани және моральдық тұрғыдан әсер ететінін, сонымен қатар жеке тұлғаның дамуы үшін маңызды екенін атап өткен. Бұл философиялық бағыт қазіргі заманда да экология, этика және

адамтану салаларында өзекті болып табылады. Қазіргі заманғы философияда трансцендентализм идеялары өзектілігін сақтап отыр, әсіресе Морис Мерло-Понти сияқты философтардың еңбектері арқылы. Ол ақыл мен табиғат арасындағы бөліністі қайта бағалауды ұсынып, сананың материалдық әлеммен тығыз байланыста екенін алға тартады. Бұл мұра этика, экология және сана философиясына әсерін тигізіп, трансцендентализмнің қазіргі заманғы философиялық дискурсындағы маңыздылығын растайды.

Кілтті сөздер: трансцендентализм, феноменология, табиғат философиясы, сана, этика, философиялық дискурс, материалдық әлем, феноменологиялық тәсіл, Мерло-Понти, сезімдік дене теориясы.

Кіріспе

Трансцендентализм, философиялық қозғалыс, XIX ғасырдың басында пайда болды және адамдар мен табиғаттың ішкі жақсылығын, әлемді түсінудің жолы ретінде жеке интуиция мен өзін-өзі сенімділікті жақтады. Иммануил Канттың адам тәжірибесінің құрылымдарын зерттеген еңбектерінде негізделген трансцендентализм индустриализация мен урбанизацияның әкелген әлеуметтік және философиялық өзгерістеріне жауап ретінде пайда болды. Ральф Уолдо Эмерсон мен Генри Дэвид Торо сияқты негізгі тұлғалар бұл философияны қалыптастырып, табиғатты жеке даму үшін моральдық және рухани дереккөз ретінде көрсетті, әрі қоғамның механизациясына қарсы әңгіме ұсынды.

Трансцендентализмнің маңыздылығы оның тарихи контекстінен тыс, кейінгі ойшылдар, мысалы, Морис Мерло-Понти сияқты тұлғалардың еңбектері арқылы заманауи философиялық дискурста жалғасуда. Мерло-Понтидің феноменологиялық тәсілі ақыл мен табиғат арасындағы дуализмге қатысты дәстүрлі көзқарастарды сынға алады, сана мен материалдық әлемнің тығыз байланысын түсінуге шақырады. Бұл ой эволюциясы қабылдаудың өзара байланыс динамикасын атап өтіп, адам тәжірибесін қарапайым түсіндірулермен шектемей, когнитивті процестердің денемен байланысқан табиғатын көрсетеді.

Трансцендентализмге қатысты басты даулар арасында индивидуализм мен қоғам арасындағы тепе-теңдік, сондай-ақ, оның идеяларының философиялық заңдылығы туралы сындар бар. Қозғалыстың Үндістан философиясымен, әсіресе үнді діндері мен интеграциясы оның мұрасын күрделендіреді, мәдени арррорiation және трансцендентализм принциптерінің универсалдылығы туралы сұрақтар туындатады.

Қазіргі заман философтары этика, экология және сананың табиғаты туралы мәселелерді талқылай отырып, трансцендентализмнің тұрақты әсері айқын көрінеді. Оның негізін қалаушы идеялары адам тәжірибелерінің моральдық жауапкершілігі мен өзара байланыстығы туралы талқылауларды ынталандырып, оның заманауи философиядағы маңыздылығын қайтадан бекітеді.

Трансцендентализм философияның басты мәселелерін қарастыра отырып, танымдық процестер мен сананың құрылымын зерттеуге бағытталған. Кант өзінің зерттеулерінде тәжірибе шекараларын анықтап, адамның феноменалды әлемді ғана түсіне алатынын атап өтті. Гуссерль Канттың идеяларын дамыта отырып, сананың құрылымдық элементтерін талдауды және «эпохе» [2] мен «феноменологиялық редукция» [3] сияқты әдістерді қолдануды ұсынды. Бұл әдістер субъективті тәжірибенің негіздерін зерттеуде маңызды рөл атқарады. Мерло-Понти болса, адамның денесі мен сезімдік қабылдауының танымға әсерін зерттей отырып, қабылдаудың жаңа аспектілерін ашты.

Қазіргі уақытта трансцендентализм тек философиялық талқылауларда ғана емес, сонымен қатар мәдениеттану, психология, нейробиология сияқты салаларда да өзекті. Оның әдістері мен тұжырымдары адамның өзін-өзі тану, әлеммен өзара әрекеттесу және мәдениеттер арасындағы диалог сияқты маңызды мәселелерді зерттеуге негіз болуда. Философиялық тұрғыдан алғанда, трансцендентализм танымның шекараларын ғана емес, сонымен қатар шындық пен субъективтіліктің арасындағы байланысты да ашады.

Осылайша, трансцендентализм бүгінгі ғылым мен мәдениетте жаңа сұрақтарды қоюға және олардың жауаптарын іздеуге негіз болатын философиялық бағыт болып қала береді. Оның әдістері мен идеялары әлемді, адамды және олардың өзара қарым-қатынасын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеуде трансцендентализмнің философиядағы эволюциясын талдау үшін классикалық және қазіргі философиялық дереккөздер, сондай-ақ, бұл философиялық мектептің дамуын және қазіргі ғылымға ықпалын терең түсінуге мүмкіндік беретін әртүрлі зерттеу әдістері қолданылды.

Негізгі материалдар ретінде трансцендентализмнің классикалық еңбектері мен қазіргі зерттеулер пайдаланылды. Зерттеуге енгізілген маңызды материалдар мыналар:

Иммануил Канттың шығармалары: оның «Таза ақылдың сынуы» және «Практикалық ақылдың сынуы» еңбектері, онда ол трансценденталды идеализмнің негізгі қағидаларын қалыптастырған.

Эдмунд Гуссерльдің шығармалары: оның «Логикалық зерттеулер», «Таза феноменологияға кіріспе» сияқты еңбектері, онда феноменологиялық редукция мен «эпохе» әдісінің негіздері сипатталған.

Морис Мерло-Понтидің философиясы: оның «Қабылдаудың феноменологиясы» және «Семиотика» еңбектері талданды, онда трансценденталды әдіс қабылдау мен дене арқылы ашылады.

Сондай-ақ, қазіргі философия, психология және нейробиология саласындағы зерттеулер пайдаланылды, олар трансцендентализмнің қазіргі заманғы ғылымға қалай әсер ететінін көрсетеді.

Зерттеу барысында тарихи-философиялық әдіс қолданылды, бұл Кант, Гуссерль және Мерло-Понтидің философиялық идеяларын жүйелеуге және олардың бір-бірімен байланысын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс трансцендентализмнің даму кезеңдерін талдап, олардың философиялық жүйелеріндегі негізгі өзгерістерді көрсетуге мүмкіндік береді.

Теориялық талдау әдісі философиялық концепцияларды тереңірек зерттеп, олардың таным теориясы, субъективтілік пен объективтілік арасындағы байланыстарды қалай қалыптастырғанын түсінуге бағытталған. Бұл әдіс трансцендентализмнің таным мен әлемді қабылдаудағы рөлін анықтауға көмектеседі.

Компаративті әдіс әртүрлі философтардың идеяларын салыстырып, олардың трансцендентализмге қатысты ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс әр философтың өз жүйесін қалай құрғанын және олардың арасындағы идеялармен байланысты түсінуге көмектеседі.

Қазіргі қолданбалы әдістер трансцендентализмнің қазіргі ғылым мен философиядағы өзектілігін, оның нейробиология, психология және мәдениеттанудағы орнын анықтауға бағытталған. Бұл әдіс трансцендентализмнің қазіргі ғылыммен байланысын көрсетеді.

Зерттеу барысында дерек көздерді жинау, талдау және жүйелеу, сондай-ақ, оларды тарихи контексте түсіндіру жұмыстары жүргізілді. Барлық әдістер философия мен ғылымдағы трансцендентализмнің рөлін тереңірек түсінуге бағытталған.

Нәтижелер және талқылау

Трансценденталды философия, әсіресе Иммануил Канттың еңбектерінде дамыған, танымның мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін жағдайларды зерттеуге бағытталған, адамның тәжірибесінің құрылымдарын қарастырады. Кант тәжірибе объектілерінің (көріністерінің) және заттардың өздерінің (ноумендердің) арасындағы айырмашылықты атап өтеді, біз тек көріністерді

ғана танымыз, себебібіз мүмкін болатын тәжірибеден тыс заттарды танымаймыз.

Бұл көзқарас классикалық метафизикадан айтарлықтай ауытқуды білдіреді және трансцендентализмді шындықты түсінудің «эксперименталды» тәсілі ретінде танытады.

Критикалық талдау және кеңейту

Канттың тәсілі кейінгі философтар, мысалы, Эдмунд Гуссерльдің тарапынан сынға ұшырады және кеңейтілді, ол адамның тәжірибесінің негізгі элементі ретінде өмірлік әлем (Lebenswelt) [4] ұғымын енгізді. Гуссерльдің трансценденталды феноменологиясы сананы және оның әлеммен байланысын мұқият талдауға бағытталған. Гуссерль өмірлік әлем барлық теориялық жіктеулер үшін алғышарт болып табылатынын және сондықтан адам әрекеттерінің негізін құрайтынын атап өтті.

Феноменологиялық парадигманың бұл ауысуы «түпнұсқалық» (Originalität) [1] және «алғашқы» (Primordialität) [1] сияқты ұғымдарды тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді, олар адам танымы мен тәжірибесінің генезисін түсінуде өте маңызды.

Трансценденталды философияның эволюциясы қазіргі философиялық дискуссияларда, әсіресе Морис Мерло-Понти сияқты кейінгі философтардың еңбектерінде жалғасуда. Оның зерттеулері ақыл мен табиғаттың бөлінуіне сын айтып, сананы материалдық әлеммен тығыз байланыста қарастырады. Мерло-Понти идеалды және нақты салалардың бірігуін ұсынып, адамның тәжірибесі мен табиғатын тереңірек түсінуге әкеледі деп санайды.

Бұл радикалды феноменологиялық қайта бағалау қазіргі философияда трансцендентализмнің өзгермейтін өзектілігін көрсетеді, классикалық және заманауи ойды қабылдап, қабылдау мен болмыс арасындағы өзара қарым-қатынас динамикасына назар аударуды қамтамасыз етеді.

Канттың критикалық философиясы кейінгі философтар үшін маңызды негіз қалады, оның ішінде Георг Вильгельм Фридрих Гегельдің еңбектері де бар. Гегель бұл идеяларды дамыта отырып, ұғымдардың табиғаттың ішкі мәні екендігін айтқан. Гегельдің жұмыстарында субъективті мен объективті арасындағы динамикалық өзара байланыс басты назарда болып, ұғымдар мен формалар тек ойлау өнімі ғана емес, сонымен қатар шындықтың ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Морис Мерло-Понти философиясы Гегельдің идеяларын сыни тұрғыдан талдауға арналған. Мерло-Понти 20 ғасырдың басындағы француздық интерпретациялардың Гегельді әмбебап рационалист ретінде қарастыруынан бас тартып, Гегельдің ұғымдары, әсіресе сана мен табиғат туралы түсініктердің күрделі өзара байланысын көрсетті. Оның көзқарасы бойынша,

формалар мағыналы және диалектикалық құрылымдар болып табылады, олар тек идеалистік тұрғыдан қарастырылмай, сана мен табиғатарасындағы өзара қатынасты терең түсіну қажет екенін айқындайды.

Мерло-Понти Гегельдің философиясындағы қатты телеологиялық аспектілерді сынға алады, әсіресе абсолютті ақылға қатысты талаптарды. Ол организмдердің өзінде имманентті идеялар бар екенін және олар динамикалық идеалдық шарттардың әсерінде болады деп айтады, ал формалар тек ақыл-ойдың құрылымдары ғана емес, әлемнің өзі.

Философиялық талқылаулардың нәтижесінде дене мен сананың байланысын қарастыратын қабылдаудың жаңа теориясы пайда болды. Бұл көзқарас сананы денеден бөлек қарастыратын дәстүрлі теорияларға қарсы шығып, когнитивті процестердің дене мен қоршаған ортамен өзара әрекеттесу нәтижесінде қалыптасатынын көрсетеді.

Трансценденталды көзқарастардың эволюциясы натурализмді феноменология контекстінде қайта бағалауға әкелді. Мерло-Понтидің алғашқы еңбектері натуралистік көзқарастармен байланысты болса да, ол табиғатты редуктивті емес түсінуге ұмтылды, бұл посткантиандық философиялық бағыттарға жақын болды.

Трансцендентализм философиясы қазіргі философиялық дискурста өзекті болып қала береді. Канттың идеялары адамның тәжірибесі мен білімінің табиғатын зерттеп, әлемді түсінудің негіздерін қалыптастырды. Бұл тұжырымдар эпистемология, онтология және этика сияқты салаларда маңызды рөл атқарады.

Морис Мерло-Понтидің трансцендентализмге қосқан үлесі денелік қабылдауды және субъект пен әлем арасындағы өзара байланысты зерттеуде жатыр. Оның дәстүрлі трансценденталистік философияға жасаған сыны өмірлік тәжірибенің маңыздылығын көрсетеді және феноменологиялық тәсілді қабылдайды.

Мерло-Понтидің жұмыстары көбінесе экзистенциализммен байланыстырылса да, ол Жан-Поль Сартр сияқты замандастарының радикалды интерпретацияларынан айырмашылығы бар. Ол жеке еркіндік пен жауапкершілікті басты назарға қоймай, адамның болмысының реляциялық және контекстуалды табиғатын атап өтеді.

Трансцендентализмнің негізгі принциптері, адамдардың табиғаттың өзара байланысы мен табиғи жақсылығына сену сияқты, қазіргі философиялық дискуссияларда этика мен қоршаған ортаны қорғау мәселелерінде өз орнын табады.

Қорытынды

Трансцендентализм философиясы, негізінен Канттың трансценденталды идеализмі мен оның соңғы ізбасарларының еңбектерінде дамыған, адам мен табиғат арасындағы терең және жан-жақты байланыстың философиялық негіздерін ашуға бағытталған. Бұл қозғалыс өзінің философиялық мәнінде субъективтілік пен объективтілік арасындағы тепе-теңдікті іздей отырып, әлемді тек ақыл-ойдың құрылымдары арқылы ғана түсінуге болмайтынын, адамның тәжірибесі мен сезімдерінің мәні зор екенін атап өтеді.

Канттың танымдық философиясы табиғаттың құрылымдары мен адам санасының шектеулерін айқындай отырып, трансцендентализмнің негізін қалаған. Келесі ойшылдар, соның ішінде Эмерсон мен Торо, табиғаттың рухани және моральдық маңызын ерекше атап өтіп, жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруында табиғатпен байланысының маңызды рөлін мойындады. Сонымен қатар, Гуссерль мен Мерло-Понтидің феноменологиялық зерттеулері трансцендентализмнің дамуына жаңа тереңдік қосып, сананың табиғатпен және әлеммен тығыз байланысын дәлелдеді.

Мерло-Понтидің философиясы трансцендентализмнің қазіргі заманға дейінгі эволюциясын көрсетеді, ол адамның санасы мен табиғат арасындағы диалектикалық қатынастық айта бағалауға бағытталған. Бұл тұрғыдан алғанда, трансцендентализм тек философиялық қозғалыс қана емес, ол адамның табиғатпен өзара әрекеттесуін, моральдық жауапкершілігін және әлемді қабылдауын қайта қарауды ұсынатын ауқымды теориялық тұжырымдама болып табылады.

Қорытындылай келе, трансцендентализм философиясы адам мен әлем арасындағы байланысқа тереңірек назар аудара отырып, қазіргі заманғы этика, экология, және адам санасының табиғаты туралы сұрақтарға жауап беруге көмектесетін маңызды философиялық бағдар болып қала береді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Кант, И.** Критика чистого разума [Текст]. – М. : Мысль, 1994. – 456 с.
- 2 **Гуссерль, Э.** Логические исследования [Текст]. – М. : Наука, 2001. – 523 с.
- 3 **Гуссерль, Э.** Идеи к чистой феноменологии [Текст]. – М.: Мысль, 1997. – 678 с.
- 4 Мерло-Понти, М. Феноменология восприятия [Текст]. – М. : РГГУ, 1999. – 345 с.
- 5 **Мерло-Понти, М.** Семиотика [Текст]. – М. : Канон+, 2002. – 264 с.

- 6 **Папин, А. В.** Трансцендентализм и феноменология: философские параллели и различия [Текст]. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2008. – 229 с.
- 7 **Ясперс, К.** Философия [Текст]. – М. : АСТ, 2009. – 480 с.
- 8 **Хайдеггер, М.** Бытие и время [Текст]. – М. : Республика, 2004. – 568 с.
- 9 **Флоридо, Х.** Введение в философию информации [Текст]. – М. : АСТ, 2010. – 408 с.
- 10 **Тукай, Р.** Трансцендентализм: философские истоки и развитие [Текст]. – Алматы : Қазақ университеті, 2014. – 250 с.
- 11 **Әлиев, Б.** Ғылыми танымдағы трансцендентализм [Текст]. – Астана : Фолиант, 2012. – 189 с.
- 12 **Қарабаев, М.** Трансцендентализм және оның қазіргі заман философиясындағы рөлі [Текст]. – Алматы : Мектеп, 2017. – 310 с.
- 13 **Нұрғазина, С.** Трансцендентализм және феноменологияның қазіргі заман философиясындағы орны [Текст]. – Алматы : Қазақстан, 2016. – 220 с.

REFERENCES

- 1 **Kant, I.** Kritika chistogo razuma [Critique of Pure Reason]. – М. : Mysl, 1994. – 456 s.
- 2 **Husserl, E.** Logicheskie issledovaniya [Logical Investigations]. – М. : Nauka, 2001. – 523 s.
- 3 **Husserl, E.** Idei k chistoy fenomenologii [Ideas Pertaining to Pure Phenomenology]. – М. : Mysl, 1997. – 678 s.
- 4 **Merlo-Ponty, M.** Fenomenologiya vospriyatiya [Phenomenology of Perception]. – М. : RGGU, 1999. – 345 s.
- 5 **Merlo-Ponty, M.** Semiotika [Semiotics]. – М. : Kanon+, 2002. – 264 s.
- 6 **Papin, A. V.** Transcendentalizm i fenomenologiya: filosofskie paralleli i razlichiya [Transcendentalism and Phenomenology: Philosophical Parallels and Differences]. – SPb. : Izd-voSPbGU, 2008. – 229 s.
- 7 **Yaspers, K.** Filosofiya [Philosophy]. – М. : АСТ, 2009. – 480 с.
- 8 **Haydegger, M.** Bytiye i vremya [Beingand Time]. – М. : Respublika, 2004. – 568 s.
- 9 **Florido, Kh.** Vvedeniye v filosofiyu informatsii [Introduction to the Philosophy of Information]. – М. : АСТ, 2010. – 408 s.
- 10 **Tukay, R.** Transcendentalizm: filosofskiye istochniki i razvitiye [Transcendentalism: Philosophical Originsand Development]. – Almaty : Kazakh universiteti, 2014. – 250 s.
- 11 **Aliyev, B.** Gylymi tanimdagi transcendentalizm [Transcendentalism in Scientific Cognition]. – Astana : Foliant, 2012. – 189 s.

12 **Karabaev, M.** Transcendentalizm zhane onyn kazirgi zaman filosofiyasindagy roli [Transcendentalism and Its Role in Contemporary Philosophy]. – Almaty : Mektep, 2017. – 310 s.

13 **Nurtazina, S.** Transcendentalizm zhane fenomenologiyanın kazirgi zaman filosofiyasindagy ornı [Transcendentalism and the Role of Phenomenology in Contemporary Philosophy]. – Almaty : Kazakhstan, 2016. – 220 s.

24.07.24 ж. баспаға түсті.

27.07.24 ж. түзетулерімен түсті.

03.09.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Б. Т. Ахмет

Карагандинский университет имени Е. А. Букетова

Республика Казахстан, г. Караганда.

Поступило в редакцию 24.07.24.

Поступило с исправлениями 27.07.24.

Принято в печать 03.09.24.

АКТУАЛЬНОСТЬ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ: ЭВОЛЮЦИЯ ВЗГЛЯДОВ ОТ КАНТА ДО МЕРЛО-ПОНТИ

В этой статье рассматривается актуальность трансцендентализма в современной философии и его эволюция от Канта до Мерло-Понти. Анализируются теоретические основы этого направления в истории философии, основные идеи и концепции, оказавшие влияние на его развитие. Описывается, как философское направление, начавшееся с трансцендентального идеализма Канта, углублялось через феноменологию Гуссерля и теорию чувственного тела Мерло-Понти. Также подчеркивается место трансцендентализма в современной науке и философии, его значимость в исследовании познавательных возможностей человека.

В статье рассматриваются основные аспекты трансцендентализма, особенно его роль в понимании когнитивных структур, его место в исследовании связей между субъективностью и объективностью, а также философские подходы к переосмыслению опыта и восприятия. Мыслили как Ральф Уолдо Эмерсон и Генри Дэвид Торо подчеркивали, что природа оказывает духовное и моральное влияние на человека и имеет важное значение для развития

личности. Это философское направление остается актуальным и в современности в таких областях, как экология, этика и антропология. Идеи трансцендентализма продолжают оставаться значимыми в современной философии, особенно через работы таких философов, как Морис Мерло-Понти. Он предлагает пересмотреть разделение разума и природы, утверждая, что сознание тесно связано с материальным миром. Это наследие влияет на этику, экологию и философию сознания, подтверждая важность трансцендентализма в современном философском дискурсе.

Ключевые слова: трансцендентализм, феноменология, философия природы, сознание, этика, философский дискурс, материальный мир, феноменологический подход, Мерло-Понти, теория чувственного тела.

**B. T. Akhmet*

Karaganda Buketov University,
Republic of Kazakhstan, Karaganda.

Received 24.07.24.

Received in revised form 27.07.24.

Accepted for publication 03.09.24.

THE RELEVANCE OF TRANSCENDENTALISM IN MODERN PHILOSOPHY: THE EVOLUTION OF PERSPECTIVES FROM KANT TO MERLEAU-PONTY

This article discusses the relevance of transcendentalism in modern philosophy and its evolution from Kant to Merleau-Ponty. It analyzes the theoretical foundations of this movement in the history of philosophy, the main ideas and concepts that influenced its development. The article describes how the philosophical direction, starting with Kant's transcendental idealism, deepened through Husserl's phenomenology and Merleau-Ponty's theory of the sensory body. In addition, the article highlights the place of transcendentalism in contemporary science and philosophy, emphasizing its significance in studying human cognitive abilities.

The article explores the main aspects of transcendentalism, particularly its role in understanding cognitive structures, its position in examining the relationships between subjectivity and objectivity, and its philosophical rethinking of experience and perception. Thinkers like Ralph

Waldo Emerson and Henry David Thoreau emphasized that nature has a spiritual and moral influence on humans, and is essential for individual development. This philosophical direction remains relevant today in the fields of ecology, ethics, and anthropology. The ideas of transcendentalism continue to be significant in modern philosophy, especially through the works of philosophers like Maurice Merleau-Ponty. He suggests reevaluating the division between mind and nature, asserting that consciousness is closely linked to the material world. This legacy influences ethics, ecology, and the philosophy of consciousness, reinforcing the importance of transcendentalism in contemporary philosophical discourse.

Keywords: transcendentalism, phenomenology, philosophy of nature, consciousness, ethics, philosophical discourse, material world, phenomenological approach, Merleau-Ponty, theory of sensual body.

Теруге 20.09.2024 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2024 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

442 Кб RAM

Шартты баспа табағы 3,6.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: З. Ж. Шокубаева

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4338

Сдано в набор 20.09.2024 г. Подписано в печать 30.09.2024 г.

Электронное издание

442 Кб RAM

Услпеч.л 3,6. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: Шокубаева З. Ж.

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4338

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

vestnik-humanitar.tou.edu.kz